

T A N I T I M

ÖMER FERİT KAM
DİVAN ŞİİRİNİN DÜNYASINA BAKIŞ

Musa Yıldız*

Ömer Ferit KAM'ın *Âsâr-ı Edebiye Tetkikâtı* adlı eseri, Halil ÇELTİK tarafından kısmen sadeleştirilerek Ömer Ferit KAM, *Divan Şirinin Dünyasında Giriş* adıyla 2003 yılında Millî Eğitim Bakanlığı yayınları Türk Edebiyatı serisinde yayınlandı.

Edebî eserler kültürümüzün birer aynasıdır. Eski kültürümüzü daha iyi tanıyabilmemiz, o dönemde yazılmış edebî eserlerin yayımlanıp incelenmesine bağlıdır. Bu incelemeyi yapabilmek için de sanatçıların, inanç, fikir, his ve hayal dünyasını; eserlerinde kullandıkları kültür malzemesini bilmeye ihtiyaç vardır.

Eski eserlerimizde malzeme olarak kullanılan kültüre gittikçe yabancılaşmamız sonucu bu eserleri bugün anlamakta güçlük çekmekteyiz. Toplumumuzun aynası olan bu eserlerdeki kültür unsurları, mazmunlar ve kavramları çözebilmek için bunları ayrıntılı olarak anlatan sözlüklere ihtiyaç vardır. Bu konuda Agâh Sırrı LEVEND (*Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, 4. baskı, İstanbul 1984), Ahmet Talât ONAY (*Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemâl KURNAZ, Ankara 1992) ve İskender PALA (*Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989) tarafından yapılan çalışmalar yayımlanmıştır.

Bu alanda ilk çalışmayı yapan ilim adamlarından biri de "şerh-i mütûn profesörü" Ömer Ferit KAM (1864 İsanbul-1944 Ankara)'dır. Ferit KAM aldığı özel derslerle felsefe, edebiyat ve din konularında kendi kendini yetiştiren müstesna insanlarımızdan birisidir. Kendisi Tercüme Kaleminde çalışmış, daha sonra Fransızca öğretmenliğine başlamış ve nihayet Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Edebiyat-ı Türkiyye müderrisliğine atanmıştır. Dersin adı önce *Âsâr-ı Edebiye Tedkikâtı*, sonra da *Şerh-i Mütûn* olarak değiştirilmiştir.

Ferit KAM, 1915-1916 ders yılında Dârülfünun Edebiyat Fakültesinde okuttuğu *Âsâr-ı Edebiye Tedkikâtı* dersine ait notlarını bir araya getirerek *Âsâr-ı Edebiye Tedkikâtı Dersleri* adıyla taşbasması olarak eski harflerle yayımlamıştır.

Eser iki ana bölümden meydana gelmektedir. Ferit KAM eserinin ilk bölümünde edebiyat, nazım, nesir konularını ele almış, bu kavramların Avrupa'da ve Türk edebiyatında nasıl anlaşıldığını belirtmiş, edebiyat ile ahlâk arasındaki ilişki üzerinde durmuştur. Bunlardan sonra aruz vezni ile Arap ve İran edebiyatını tanıtmıştır.

Ferit KAM, eserin ikinci bölümünde divan şiirinde kullanılan efsaneler, inançlar, kavramlar, kelime ve mazmunlar hakkında örneklere dayalı bilgiler

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi (ymusa@gazi.edu.tr).

TANITIM

vermiştir. Kitapta divan şiirinde kullanılan unsurların pek çoğu, sistematik bir şekilde ele alınıp örneklerle incelenmiş, bazı örnek beyitler de şerh edilmiştir. Eser bu yönüyle divan şiirini tanımak isteyenlerin başvurabileceği temel kaynaklardan birisidir.

Ferit KAM, son bölümde yedi yıldız ve bu yıldızlarla ilgili efsaneler hakkında bilgiler verir. Eski eserler incelenirken bu kelime dünyasının göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir. Eserleri tahlil ederken bu kelimeler ve onlarla ilgili anlatılan bilgilere ihtiyacımız olduğunu vurgular. Meselâ Fuzûlî'nin,

Gül âteş üzre kılır ıkd-i Zühre-i şebnem

Tedârük-i Kamer ü Şems ider sabâh u mesâ

beytini açıklarken, eski şairlerin altına, Şems; gümüşe, Kamer; kalaya, Zühre gibi isimler verdiklerini söyler. Bunlar bilinmedikçe benzer manzumelerin çözülemeyeceğini, onların birer bilmece olarak kalacağını belirtir. Bu örnekte görüldüğü gibi, Ferit KAM'ın eseri, eski edebiyat metinlerini şerh ederken hangi kelimenin nasıl anlaşılması gerektiğini ilginç örneklerle göstermektedir.

Ferit KAM, eski metinlerin şerh ederken o devirde kullanılan kelime ve efsanelerin bilinmesi gerektiğini söyler. Kitapta yer alan kelimelerle ilgili inanışları belirtir. Kitap, bu açıdan eski metinlerin şerhinde başvurulması gereken önemli bir kaynak eser ve sözlük niteliğindedir.

Ferit KAM'ın bu eserinin ilk baskısı çok az kütüphanede bulunmaktadır. Bunların da birkaç forması eksik ciltlenmiştir. Araştırmacıların esere daha kolay ulaşabilmeleri için Âsâr-ı Edebiye Tedkikâtı, Halil ÇELTİK tarafından yeni harflere aktarılıp, okuyucuların hizmetine sunularak, bu alandaki çalışmalara bir katkıda bulunulmuştur.

Eskilerin dilimizi anlaşılmasız bir hâle sokmalarından yakınan Ferit KAM'ın dili, zamanına göre anlaşılır olmakla birlikte, yer yer bugünün okuyucusuna ağır gelebilecek özelliktedir. Bu nedenle Ferit KAM'ın cümlelerine fazla müdahale etmeden kısmen sadeleştirme yoluna gidilmiştir. Yazar tarafından örnek olarak alınan manzûm-mensûr parçalar, dönemlerinin imlâsıyla yazılıp dipnotlar hâlinde günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Ferit KAM eserini yayımladıktan sonra kendi elindeki nüshaya zaman zaman bazı ilâveler yapmıştır. Halil ÇELTİK de eseri hazırlarken bu ilâveleri dikkate almıştır. Bundan başka Ferit KAM'ın not defterleri incelenmiş olup, bunlardan ikisi Âsâr-ı Edebiye Tedkikâtı adlı eserin müsveddesi niteliğini taşımaktadır. Bu defterlerde yer alan tamamlayıcı bilgileri de eserin ilgili bölümlerine ilâve edilmiştir. Ayrıca kitaba alınmakla birlikte örnek verilmeden geçilen maddeler için, bulunabilen beyitler eklenerek eser tamamlanma yoluna gidilmiştir. Esere yapılan ilâvelere dipnotlarda işaret edilmiştir.

Âsâr-ı Edebiye Tedkikâtını daha kullanışlı bir hâle getirmek amacıyla eserin sonuna eklenen ayrıntılı dizin araştırmacılar açısından oldukça yararlı olmuştur.

TANITIM

Hülasa; divan şiirimizde kullanılan mazmûnlar, ilk defa Ferit Kam tarafından bir eserde toplanıp tasnif edilmiş görünmektedir. Ferit Kam, toplamış olduğu kelime ve mazmûnları kendi içerisinde "bitkiler, hayvanlar, içkiler, süs eşyası, musikî âletleri, savaş araçları ve yıldızlarla ilgili inanışlar" olmak üzere yedi bölüm hâlinde gruplandırmıştır. Her grup içerisinde yer alan maddeleri, alfabetik sırayla bir sözlük şeklinde ilk defa sistemli bir şekilde örnekleriyle birlikte tanıtmıştır. Onun bu eserinde yaptığı tasnif denemesi, "*sistematik divan tahlilleri*"nde kullanılan planın örneğini oluşturmuştur. Ferit KAM'ın eseri, bu nedenlerle kendi alanında ilk ve özgün bir eser; özellikle eski şiirimizin kelime ve mazmûn dünyası ile metin şerhi alanında, vazgeçilmez temel bir kaynak niteliğine sahiptir.

Sonuç olarak; Osmanlının son dönemlerinde yetişen ve çok kıymetli eserlere imzasını atan Ömer Ferit KAM'ı rahmetle anarken, onun bu kıymetli tetkikâtını ilim dünyamıza kazandıran genç ve gayretli ilim adamı Halil ÇELTİK'e teşekkür eder, bu eseri ve buna benzer birçok değerli eseri neşreden Millî Eğitim Bakanlığı yetkililerini kutlarım.